ՀԱՆԳԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 21

1 ԱՊՐԻԼ
1875

Կ. ՊՕԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ս. Գ. ՊԱՐՏԻԶԱՊԱՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

1875

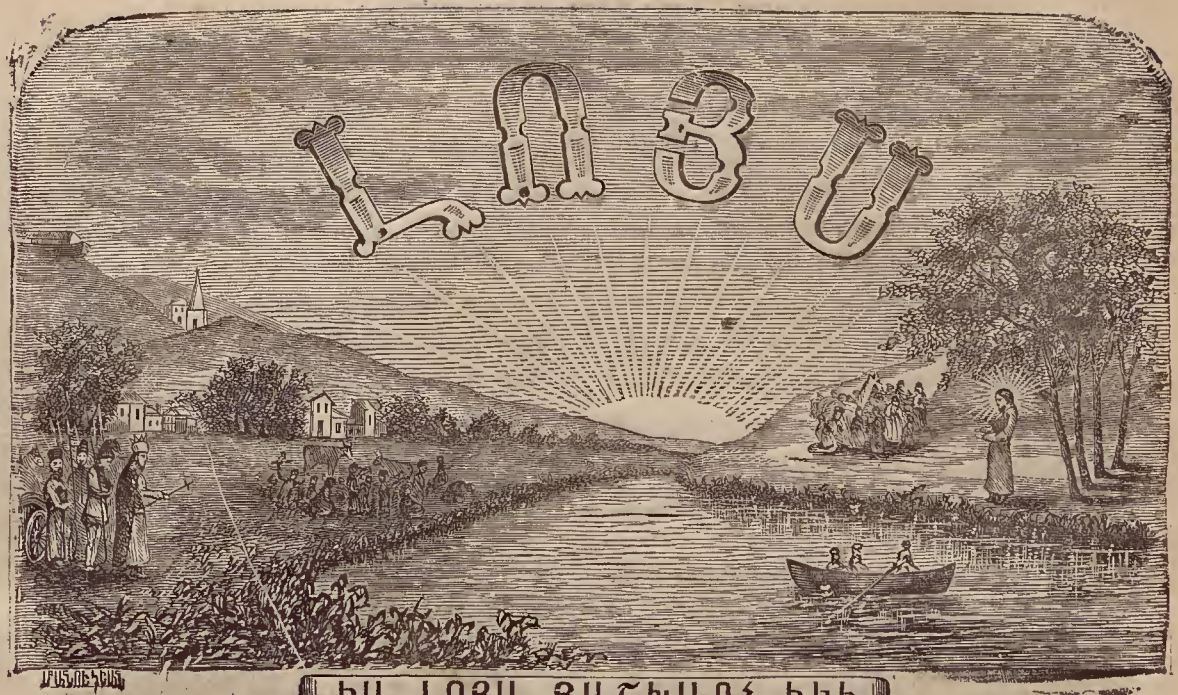

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ Ի
ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ Ս· ԿՐՕՆԻ
ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ
ՎԵՐՋԻՆ ՕԺՈՒՄՆ ԿԱՄ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻԻՆ
ՀԻԱՆԴԱՑ

(Շարունակութիւն եւ վերջ տես բիւ. 20)

Ա·

Վերջին օժումն՝ որ կարգ օժուԹեան կամ այցելուԹիւն հիւանդաց ալ կոչի, եկեղեցւոյ խորհուրդնեբէն մին է՝ ուղղակի Քրիստոսէ սահմանեալ ամեն կարդի և հասակի Քրիստոնեայ հիւանդաց համար, ա-նոնց մեղաց մնացորդն քաւելու, և մահուան տագնապին համբերելու զօրուԹիւնն շնորհելու համար։

Այս խորհրդոյն պաշտօնեայներն են Քահանայք և Քահանայապետք, որք աղօԹիւք և խնդրուածովք և Սուրբ գրոց ընԹերցուածովք ի զեղջ ի խոստովանուԹիւն և ի Ս. ՀաղորդուԹիւն կ'հրաւիրեն զհիւանդն, որ մահուան ահարկու սարսափին տակ

լուր միտքն դէպ ի երկինք ուղղելու կ'ստատամբէ, և այն օրհասական վճռակին մէջ տրամաբանեամբ և անձնուիրութեամբ պաշարուած, յուսահատական հեղձամղձուկ հառաչանքներէ ուրիշ ձայն չունի։

Ինչ կ'ըզգայ այս անմխիթար օրհասականն, որ աշխարհէս յաւիտեան հեռանալու ճղնաժամերուն տակ մնացած է. իր դործած ամենաչնչին ոճիրն՝ անհաչտ ոսոխ մը կարած, անոր ականջին վար՝ պատպռընչեն կ'պօռայ։ Խեղճ հիւանդն ինքն իրմէ դուրս ելած կամ լաւ ևս է ըսել ինքզինք կորնցուցած՝ անբաւական կ'դանուի երկնային ներողութիւնն իրեն օգնութեան կոչելու, միտքն ու սիրտն դողով և սարսափով չրջապատած՝ իր տկար ձեռներնովն կուզէ ետ ետ հրել այն դերեզմանն՝ որուն եղրն ժամանած է։

Եկեղեցւոյ պաշտօնեայն կ'փութայ անոր խիղճն և միտքն հանդարտեցնել, ներողութիւն խնդրել Յ.ստուծոյ անոր մեղացը և ձեռնադրութեամբ և սրբոյ խաչին նշանաւ՝ բժշկութիւն և ցաւոց ամոքումն հայցել ի Տեառնէ, որպէս զի անմխիթար օրհասականն Աստուծոյ անչափաչար ներողութեանն և անբաւ ողորմութեանն և միանգամայն Յիսուսի Քրիստոսի խաչին չնորհացն ու արդեանց ապաւինի և անխռով ու խաղաղ խղճիւ և սրտով ժամանակ դանայ ապաչխարելու, իր մնացորդ մեղքերէն քաւուելու և այնպէս յաւիտենականութեան պատրաստուելու։

Բ.

Բայց ինչոր աղանդից՝ բոլոր Քրիստոնեայ Եկեղեցիք կ'պաշտեն այս խորհուրդն. վասն զի հիւանդաց հասար անհրաժեշտ պէտք ունի այս, և սուրբ Յակոբոս առաքեալն ալ կը վկայէ յայտնապէս. «Հիւանդանայցէ ոք ի ձնջ, կոչեսցին զքահանայս եկեղեցւոյն, և աղօթեսցեն ի վերայ նորա օծեալ, օծցեն ելաւ յանուն Տեառն, և աղօթքն հաւատովք՝ փրկեսցէ զղկտորեալն (1)»։

Այս խորհուրդն ոչ միայն Քրիստոս սահմանելով անոր դործադրութիւնն առաքելոց յանձնեց, այլ ինքն ալ մերթ անձամբ, մերթ բանիւ և մերթ հիւանդաց վրայ ձեռք դնելով, անոնց տեսակ տեսակ հիւանդութիւններն ու ախտերն բժշկեց, իր Աստուածային բարերարութեանց փոխարէն անոնց Հաւատքն միայն պահանջելով, (Մատթ. ԺԴ. 35) (Մատթ. Ը. 8) (Մատթ. Թ. 28) (Մարկ. Ե. 34. Ժ. 52) և պատուիրելով որ միւս անդամ չմեղանչեն։

Առաքեալք Յիսուսի հրամանին և օրինակին հետեւելով, յաճախ հիւանդաց այցելութիւն կընէին, և երբեմն միայն կ'աղօթէին անոնց վերայ. երբեմն անոնց վերայ ձեռք դնելով հանդերձ կ'աղօթէին, և երբեմն իւղով ալ դանոնք կ'օծէին։ (Գործ ԻԸ. 8) (Գործ. Թ. 12) (Մարկ Զ. 13)։ Առաքեալք ոչ միայն իրենք կ'կատարէին այս խորհուրդն և անոր անխափան դործադրութիւնն իրենց յաջորդաց կ'կտակէին. այլ և արկ կ'դնէին բոլոր ժողովրդեան վրայ, ինչպէս որ վերը յա-

(1) Ե. 14։

ռաջ բերած Յակոբոս Առաքելոյն վկայութենէն յայտնի կ'ասենուի :

Պապականք այս խորհուրդն միշտ իւղով կ'կատարեն և առանց իւղոյ անվաւեր կ'համարին . բայց Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին միշտ առանց իւղոյ կ'կատարէ . վասն զի Քրիստոս այս մասին բնաւ իւղ չգործածեց և առաքեալներն ալ դուն ուրէք կը գործածէին , մանաւանդ որ զօրութիւնն ոչ թէ իւղոյն է , այլ Հաւատովք եղած աղօթքին . ինչպէս որ Յակոբոս առաքեալն այս կ'հաստատէ . (Յակ. Ե. 15), Այս առաքելական ողջմտութեան համաձայն մեր Ս. Սարգիս Շնորհալին ալ կըսէ . « ոչ իւղն զառողջութիւն տայր հիւանդին , այլ անունն Տեառն (1) » :

Օրէն է կրկնել այս խորհուրդն ամեն անգամ՝ որ պէտք ըլլայ կամ խնդրուի :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՏՈՐԱԾ ԵՒ ՄԱՀ

ԳԱԶԻՆ ՎԱՐԴԱՆԱՅ ՄԱՄԻԿՈՆԵԻ

Ի ԴԱՇՏԻՆ ՇԱԻԱՐՇԱՆ

(Շարունակութիւն եւ վերջ տես բիւ. 18)

Լուսինն յայնժամ ոսկրած ու դալկած ,
Ելաւ բարձրացաւ յերկինն սգամած ,
Դիտեց զաւկներն վերին Մասիսու ,
Դաշտի մէջ փռուած դիմաց Թիւնամու .
Յարատասուս լցուած վայլուն աչերով ,
Նայեցաւ մէյ մ'ալ նոցա վրայով ,
Մ'ևս ու վա'խ քաշեց հալեմաշ սրտով ,
Հայոց կացութիւն հեծեց ողբալով .
Ապա դնաց լուսնեակ երիվարաւոր
լապտերը ,
Սփռելով Անիի մթին տաւէրներ ,
Անցաւ չողալով երկնի թուխ ամպեր ,
Եկաւ կանգ առաւ դէմ աւերակներ .
Սա ունէր մի տես ոսկուր և սրած ,
Մինչ Արտաշատ դաշտ քաշերով պատած ,
Սա էր անբնակ , նա էր վհնաւակ ,
Երկուքն ալ էին լրարուս ներհակ .
Հեռացաւ անկից լուսին տխրելով ,
Արշալոյս Ծագեց ոսկեգոյն լուսով ,
Եւ հաղիւ վերիւռ վշէը մեղմ քաղցրիկ ,
Զարթեաւ հայ սկայն գոռալով սաստիկ :
Գոռալով սաստիկ հրաւէր կ'գոչէր ,
Իւր քաջ եղբայրներ ի մարտ յարդարէր ,
Եւ իրրու մայրիկ սիրուն գորոված ,
Զանոնք կ'ընդգրկէր իւր սրտով ցաւած .
Ելան ամենքն ալ բուռն սրտերով ,
Կեցան դէմ Պարսից կուռ վահաններով ,
Եւ մարտի հնչեց փող դժոխքմբեր ,
Բերելով զայրոյթ , դժոխոց դեւեր .
Քաջազեղն Արտակ նետաւեցաւ յառաջ ,
Ահեղ ձայն տուաւ իւր քաջաց յառա՛ջ ,
Քարշեց լայնալիճն շեշտ Պարսից զօրքեր ,
Անոնցմէ տասնաստ արկ հազար բիւրեր ,
Զանց թեւուն զօրավար խորէնշանէթ գունակ ,
Շանթելով գոռայր սուսերաւն կըրկնակ ,
Եհերձ զգլուխ մարզպանին Պարսից ,

(1) Ի Մեկ. կաթող. ճառ ԺԱ.

Ձարակ դեհեներն եղ հողի ժանտից.
Սիրատ աճառապինդ մէջէն ալ թեւուն,
Նիզակ ի ձեռին դեղարդ իմիւսուն,
Եղ խածնել վոչի անթիւ բերանաց,
Տարտարոս խաւրեց հողիներ մարտակաց.

Գարեդին ապա հրացայտ մարդիկ,
Մտածն էր ի խառան թեւով սլացիկ,
Նախճիրներ առնէր, ահ ու կոտորած,
Ցանելով ի մէջ բանակին Պարսկաց.
Համաղասպ ալ հոն զերթ Արէս Աստուած,
Արեան ճապաղեաց մէջ լողայր ծածաւած,
Կոխէր կոխկռտէր անճառնեաց ամբոխ,
Ժանտ Պարսից վրէժ դիակներ ի հող.
Ա. յոպէս Հայ-կարիճք մէն մ'առիւծ դարձած,
Մէն մի ապիկար մէն մի քաջ եղած,
Տային կոտորած, սարսափ, ահ, թողլով,
Խաչ, Աղդ, Հայրենիք պաշտպանելով.
Ո՛հ, հապա վարդան այն մեծաղօր քաջ,
Ա.յն արի սկայն յուսացած ի Խաչ,
Ո՛հ, հա՛րկ է ըսել. զայն վերհանձն ոդի,
Թուէ՛լ ի հաչիւ մարդոց սերնդի.
Նա առիւծ մէն էր, զերթ չանթ դոռալով,
Որոտումբ մ'էր նա ուժգին դոչելով,
Սուր, նիզակ աղեղ իւր ձեռքերումը,
Մռնչէր լափէր զերթ կայծ յերկինսումը.
Անճառնի վզոց կոյտեր կ'ճեղքէր,
Նենդամիտ Պարսից խումբեր զդեհանէր,
Աչքերը բոց էին, բերնէն հուր ժայթքէր,
Ձեռքերը չանթ էին, քաջեր տապալէր.
Թշնամւոյ բանակ զայն դիտէր դողով,
Զօրավար ու մարզպան կայէն սարսափով,
Չի ուր մէն մի ոտք անհեթեթ կոխէր,
Հոն վէրք ու մահ խոց դներ կարեվէր.
Սարսեցաւ Մուշկան, էլ ի վայր գահէն,
Հրաման նա զօրաց, գունդ կազմել նորէն,
Մռնչեց զայրագին իւր կատղութենէն,
Նոր խումբեր կազմեց արեւպաշտներէն.
Ա.յլ Մամիկոնեան վաստաբեկ չէր դեռ,
Իւր երկայրի սուր չեւ ևս կշտացեր,
Կոտրէր ու ջարդէր զայն նոր բանակներ,
Եւ մահ տարածէր յայն նոր մարդիկներ.
Բայց մօտալուտ էր այժմ, երկինք էր բացուեր,
Արտակ ինկեր էր, Գարեդին մեռեր,
Խորէն բազմութեան առաջ ընկրկեր,
Սիրատ, Համաղասպ, միայն մնացեր.
Նա ալ վերջապէս ինկաւ զայրագին,
Իւր սուրը կոտրեց թշնամւոյ մէջքին,
Անէծք ու աղէտք ժայթքեց նենդ Պարսկին,
Որ մահ ապառնայր հայրենի կրծին.
Անկան Հայ-քաջեր, Մասեաց զաւակունք,
Թողլով անտերունչ ընտանի, թոռունք,
Հայրենիք ըսին ձայնով կիսամեռ,
Աստուած յանձնեցին իրենց սուրը ընչեր.

Ելին ի յեդիմ Աստուծոյ կաճառ,
Ցառին ի վարդան զիրենց ալ ու կար,
Վարդա՛ն, ձայնեցին, եկուր մեր քովը,
Հոս դանես մի կեանք մեղ հետ երկնումը.
Դարձուց զիւր աչեր սկայն քալ մարտիկ,
Ժուռ զանոնք էած յայս ու յայն կողմիկ,
Ոչ զոք յիւր քալայ լուաւ կամ հառես,
Խորին ա՛ս քաշեց սրտէն աղեկէզ.
Լայէ՛ք ո՛ Հայեր, անկաւ քաջն Վարդան,
Ողբա հայրենիք անկաւ քո պաշտպան,
Հայրեր ու մայրեր սուգ ու կոծ առէք,
Հայոց զաւակունք սուգ ի լաթ հագէք.
Օ՛ն լերինք Մասեաց և Դարա-նաղեաց,
Եւ դուք Գեղամայ ծովեր Ոշտունեաց,
Լացէք դառնապէս կորուստ մեր քաջին,
Հայոց զաւակին երկնառաք վհին.
Զի անկաւ արին
Թռեաւ Նա յերկին։

Կ. ԱՐՇԱԿ Խ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

1875 մարտ 5

Անդր. Պօլիս
ի Վարժարան Արշակունեաց

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ ԵՒ ԻԳԱԿԱՆ ՍԵՌԻ

ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Մարդկային վախճաններն անյագ և անասելիան են. չատ բաներու կը ցանկան. որոնց մէջ չարն ու բարին անխտիր կ'դանուին, սակայն եթէ անդամմը մեք մեր մէջ մտնանք և լուրջ դատաստան մը ընենք որոշ կերպով պիտի ճանչնանք՝ թէ որքան ալ անթիւ են մեր սիրոյ և հաճոյից առարկաները, բայց անոնց մէջ նախնական և էականներն են մարդուս կեանքն, պատիւն ու հացը։ Այս երեքն անանկ կապակցութիւն մ'ունին՝ որ մին անհետանալուն, ընդ նմին և միւսներն ալ կ'անհետանան, վասն զի առանց պատուոյ հայ և առանց հացի կեանք չկրնար ըլլալ։ Ասիկա անանկ ճշմարտութիւն մ'է, որ մարդ ուրանալուն համար, նախ իւր դոյութիւնն ուրանալու է։

Այս պատճառաւ է որ մարդիկ այս երեքին աւելի կ'փափաքին և անոնց ապահովութեան համար ամեն աշխատանք և ղոհողութիւն յանձնառու կըլլան։ Միւս ամեն փափագներն ասոնց կ'ղոհեն, բայց ասոնց մին՝ ուրիշ փափագներու համար բնաւ ղոհել չեն ուզեր։

Այս երեքն սիեղերիս երեք սիւներն են և անոնց վրայ կայնած է բովանդակ մարդկային ընկերութիւնը, Բայց սա ատոյդ է որ այս սիւներուն խարխլոը կենն է. որ եթէ ղանոնք իրարու հետ ներդաշնակութեան մէջ չպահէ և օրինաւոր ուղղութիւն տալու չաշխատի, մարդկային ընկերութիւնն նիւթական և բարոյական անխուսափելի վտանգներու կ'ենթարկի։

Կինը ըստ ինքեան ակար էակ մ'է. բայց իր կոչումն ու պաշտօնն մեծ ու վեհ է, վասն զի անիկա է ընկերութեան կապն ու ոգին։ Եթէ

իր կոչման և պաշտօնին համաձայն վարուի, մարդկային ընկերութեան երջանկութիւնն կ'յօրինէ. իսկ եթէ չարաչար վարուի, ընկերութեան կորուստն կ'ուզեցնէ: Կին մը ըստ ինքեան ոսկւոյ եակ մ'է ըսինք, բայց երբ գործունէութիւն աչալրջութիւն ու կամք ունենայ, իր գրկէն հրաշքները կ'ծնին՝ աշխարհն օգուտներ կը հայթայթեն, և կ'աբանչացնեն. իսկ երբ պղերգ գտնուի ու անփոյթ ըլլայ առաքինութեան, վատասակար հրէշները միայն կ'արտադրէ, որք մարդկային արեամբ ղուարճանալու և աշխարհ աւերը, անապատ դարձնելու բուռն ճիգ մը կունենան:

Բ.

Մարդ մը ընդհանրապէս այն ժամանակ կորուստներ և վնասներ կրնէ, երբ իր կարողութենէն, պարտականութենէն և դատողութենէն վեր եղած բաներու կ'ձեռնարկէ. որք բնաւ վերաբերութիւն չունին իր պաշտօնին և պարտուցն, և որոց վրայ ընդ աղօտ իսկ դաղափար չունի՝ թէ այն իր ձեռնարկելիք գործերն օգտակար են ընկերութեան թէ անօգուտ: Այլ միայն իր բուռն կիրքերէն մղուած անոնց մէջ կ'նետուի ու անադան կ'ղղայ, բայց ի՞նչ օգուտ՝ որ ասանկ պարագաներու մէջ վերջին ղէղչն գէղ մը դարման մը չըլլալէն ջատ, մահաբեր թոյնի մը չափ ազդեցութիւն ու ներգործութիւն ունի:

Եթէ ջնան անհատական ըլլայ, վիշտն ու ցաւն մանուանոր է. իսկ եթէ ջնան հասարակութեան վերաբերի, վիշտն ու ցաւը ընդհանուր է: Քանի որ կինոջ կոչումն ու պաշտօնն մեծ է և անոնցմէ կախումն ունի հասարակութեան բաղդն ու ապահովութիւնը, եթէ իր այդ կոչման և պաշտօնին պարտականութիւններն չգիտնայ և կամ գիտնալ չուզէ և հաւատարմաբար չծառայէ և միայն զգայական հաճոյքներով ժամանակ անցընէ. ընկերութեան պատիւն ուղղակի կ'հարուածէ, հասը կ'յափշտակէ և կեանքը կ'մեռցընէ:

Եթէ աշխարհն թատրոնի մը նմանցընենք, ամենեն վսեմ և վտիտ դերն կինն ստանձնած է. եթէ անիւի մը, ղայն դարձնողն առանձին՝ կինն է. եթէ նաւու մը, անոր ղեկավարն՝ կինն է, եթէ ընկերութեան ճխղերուն վրայ հայեացք մը ձգենք. եթէ անոնց բարոյական և նիւթական կեանքն քննութեան առնենք. եթէ անոնց միտն երջանկութեան և միւսոյն թշուառութեան պատճառները վնասունք, աղէկ պիտի համոզուինք՝ թէ կինոջ աղդեցութենէն կախեալ է ամենայն ինչ:

Ուրեմն ի՞նչպէս պէտք է ապրի կինն:

Կինը պէտք է սորված ըլլայ այն ամեն ուսումներն և կատարէ անթերի այն ամեն պարտականութիւնները՝ որք ընկերութեան օգտին, բարոյութեանն և յառաջադիմութեան համար անհրաժեշտ պէտք են: Բայց որո՞նք են այդ անհրաժեշտ ուսումներն ու պարտականութիւնները. — ահա այս է ընդդրոյն ամենէն կնճռոտ կողմն:

(Դալ անգամ)

Ա Զ Գ Ա Յ Ի Ն

ՀԱՅԿ ՊԻՐՄԱՆԻՈՅ

Թիֆլիզի Մեծ Հայոց թագադրոյն Փետրվարի 22 թուոյն մէջ Մինաս աղա Խաչատուրեանի ճանապարհորդութեան նպատակին և Պիրմանի Հայ բնակչաց վրայօք հետեւեալ տեղեկութիւնքն հրատարակեալ են։

«Նոքերուստ մենք բարեպատեհ միջոց ունեցանք տեսնելու Բիրմանիայի կայսեր պալատական մեծ. Մինաս աղա Խաչատուրեանի հետ։

Բիրմանիան Արեւելեան Հնդկաստանի նշանաւոր տէրութիւններից մին է, ուրկ միլիոն կռապաշտ բնակիչներով։ Այդ կըռապաշտ երկրում եւս Հայերը հարիւր տարուց աւելի է, որ բուն դն դրել։ Ներկայումս Բիրմանիայի մայրաքաղաքում՝ Մանդլէյում եօթանասուն հոգի Հայ կան, որոնք մեծ յաջողակութեամբ պարապում են վաճառականութեամբ եւ պալատի մէջ նշանաւոր պաշտօններ ունին։ Այժմեան կայսեր պապի ժամանակ՝ Գրիպոր աղա անուամբ Հայազգի պարոնը Բիրմանիայի չորս մեծ եպարքոսներից մին եղած եւ այնքան մտերիմ կայսեր հետ, որ նորին Մեծութեան եղբայր էր կոչվում։ Պակաս հռչակված չէ եւ Սարգիս աղան, որ Անգլիայի արշաւանքից աղատել է Բիրմանիան մեծ դումար վատնելով իր անձնական սեփհականութիւնից։

Ընդհանրապէս Հայերը, թէեւ շատ մոքրաթիւ, սակայն մեծ պատիւ եւ վարկ ունին Բիրմանիայում։ Հայոց քրիստոնէական հաւատն անդամ չէ արգելք այս հանդամանքին, այլ ընդհակառակն՝ ինչպէս որ մեծ յարգ են վայելում կռապաշտ քուրմերը, նոյն յարգն եւ պատիւն վայելում են եւ Հայոց եկեղեցականներն, ինչպէս նաեւ ամեն Քրիստոնէից եկեղեցական պաշտօնեաները, մանաւանդ կուսակրօն հոգեւորական դասը, որովհետեւ իբրեւանց քուրմերն եւս կուսակրօն են։

Ընդունելով որ Բիրմանիայի ժողովուրդը հաստատ է իր կրօնին, այնու ամենայնիւ Անգլիական միսիոնարները կարողանում են տարածել Քրիստոնէութիւն նոցա մէջ։

Հայերը չունին միսիոնարներ, բայց եւ այնպէս ցայժմ մօտ քսան հոգի Բիրմանացիներից ընդունել են Հայոց դաւանութիւն, ուսել են Հայոց լեզուն եւ դրագիտութիւնը։ Հայերը այս ուղղ պահպանել են անարատութեամբ իրանց լեզուն ու կրօնը։

Մի այդպիսի երկրում Հայոց եկեղեցականը մեծ դործ կարող էր կատարել։ Բայց ցաւօք պէտք է ասենք, որ Մանդլէյի Հայոց եկեղեցւոյ Քահանան ինքն անդրագէտ անձն է եւ բայց 'ի այն, որ դործ կատարելու չնորհ չունի, այլ եւ դործին ձեռնարկ կարող է անդամ իւր տգիտութեամբ։ Մեր հոգեւոր իշխանութիւնը պէտք է մեծ ուշք դարձնէ այս հանդամանքի վերայ։

Արդարեւ, Անգլիացիք սիրելի չեն Բիրմանիայում, որովհետեւ նոցանից վախենում են Բիրմանիացիք, մի դուցէ ժամանակին տիրապետեն նոքա իւրեանց բոլոր երկրին, ինչպէս որ մի փոքր ժամանակ առաջ տիրապետեցին Հնդկերայ մասին երկու միլիոն բնակիչներով (Մարատաբան եւ Սրական)։

Հայերը կարողացել են դրաւել Բիրմանիայի հաւանութիւնը եւ Հայերից վախենալու տեղիք չունեն նոքա. ուրեմն մեծ ասպարէզ կայ Հայերի առաջ եւ մեծ պարտք Հայ հոգեւոր իշխանութեան վերայ հոգալու՝ կռապաշտ ժողովուրդը լուսաւորելու Քրիստոնէական կենդանարար լուսով։

Հաղորդելով այս տեղեկութիւնները Բիրմանիայի Հայերի մասին, որ մենք լսեցինք Մեծ. Պ. Մինաս աղայից, դառնանք այժմ պարոնի ճանապարհորդութեան նպատակին։

Բիւրմանիայի կայսրը վաղուց անուի վաճառքում էր բարեկամական յարաբերութիւնը սկսել Վեհափառ Կաթողիկոսի հետ։ Այս նպատակով քանիցս անգամ Նորին մեծութիւնը առանձին յանձնարարական նամակներ է տուած Հայ անցուորական քահանաներին Նորին Վեհափառութեան հասցնելու համար, բայց ոչ մինը նոցանից չէ կատարել իւր յանձնարարութիւնը։ Նամակները տեղ չեն հասել—եւ ճանապարհածախքը, որ առատաձեռնութեամբ տուել է նոցա կայսրը, ապարդիւն են անցել։

Վերջապէս Նորին Մեծութիւնն որոշեր է ուղարկել իւր պալատական Մեծ. Պ. Մինաս աղային առ Վեհափառ Կաթողիկոսն առանձին նամակով։

Նամակի պարունակութիւնը, ինչպէս նաեւ կայսեր դիտաւորութիւնը Նորին Վեհափառութեան հետ բարեկամանալու վերաբերմամբ, մեզ անյայտ են։ Այսքանս կարող ենք ասել, որ կայսրը խնդրում է նշանակել Բիւրմանիա մի բանիբուն Հայ վարդապետ, որ ուսանելով Բիւրմաներէն, կարողանայ միջնորդ լինել կայսեր եւ Վեհափառի յարաբերութեանց։

Վարդապետի ճանապարհածախքը, ոռճիկը, նորա ապրուստը, բոլորը յանձն է առնում կայսրը։ Բայլ այս՝ նա խոստանում է մի դումար տալ Հայոց ճեմարան հիմնելու համար։

Մեծ. Պ. Մինաս աղան արդէն եղել է Ս. Էջմիածնում։ Նորին Վեհափառութիւնը սիրով ընդունել է Մեծ. Պարոնին եւ համակրութեամբ կարդացել կայսեր նամակը։

Վարդապետ նշանակելու մասին՝ Վեհափառ Կաթողիկոսը խոստացել է կարեւոր կարդադրութիւնք անել եւ արդէն պատուիրել է Սպահանու վիճակաւոր՝ Սրբազան Գրիգոր Եպիսկոպոսին, որ այցելէ Մանդլէյի Հայերին եւ տեսակցուի Նորին Մեծութեան հետ։

Մեզ մնում է յուսալ, որ Նորին Վեհափառութիւնը կընչանակէ արդարեւ մի բանիբուն վարդապետ, որ արժանապէս կը վարէ իւր պաշտօնը եւ կկարողանայ դըրաւել Հայերի, Բիւրմանիայի կայսեր եւ ժողովրդի համակրութիւնը։

Պիւրմանիոյ նկատմամբ «Մեղու Հայաստանի» լրագրոյն տուած այս կարեւոր տեղեկութիւններն, բոլոր Հայաստանեայց որդւոց մանաւանդ եկեղեցական դասուն խորին ուշադրութեանն արժանի ըլլալուն, աւելորդ չենք համարեր մեք ալ մեր կողմանէ այս մասին մեր դիտողութիւնն ընել։

Մեղու Հայաստանիէ սոյն յօդուածէն յայտնի կ'տեսնուի՝ որ Պիւրմանիոյ կայսրն ի վաղուց հետէ կ'փափագէր եղեր, Ս. Էջմիածնոյ Վեհափառ Կաթուղիկոսին հետ յարաբերութեան կապ մը դոյացընել. բայց այլ եւ այլ պարագաներ նորա սոյն իղձն չգործակցելուն համար, պարտաւորեր է իր պալատական պաշտօնեայ՝ Մեծապատիւ Մինաս աղա Գ. Տէր Թաչատուրեան անձամբ Վեհափառ Կաթուղիկոսին յղել սոյն դործոյն կատարման համար։

Ի՞նչ պիտի ըլլայ արդեօք սոյն յարաբերութեան արդիւնքն. այդ յայտնի չէ. բայց պատմութեան պարագայներէն յայտնի կ'տեսնուի՝ որ ըստ քաղաքական կամ բարեկամական յարաբերութիւն մը չկրնար ըլլալ այս. մանաւանդ որ Պիւրմանիոյ կայսրն քաղաքականապէս բան մը յուսալու պատճառ չունի։

Հարկ չէ նա եւ վնատեսել թէ ինչո՞ւ համար Պիւրմանիոյ կայսրն՝ ժամանակ ժամանակ ծախսեր ըրած ու նամակներ դրած է առ Վեհափառ Կաթողիկոսն. ահա այդ խնդիրն յայտնի կ'լուծեն Գեր. Տ. Գրիգոր

Սրբազանի ընելիք այցելութիւնն, և վեհափառ Հայրապետին խոստացած կարգադրութիւններն՝ թէ կայսեր յուսացած յարաբերութիւնն քաղաքական կամ լոկ բարեկամական չէ և չկրնար ըլլալ։

Շատ զարմանալի է որ Պերմանիոյ մէջ Հայոց խիստ փոքրամասնութիւն մը, բոլորովին հակառակ կարծիք և հակառակ կրօնք ունեցող ուրիշ միլիօն ժողովրդեան մը սէրն ու համարումն կ'գրաւէ. և տէրութեան գործերու մէջ մեծամեծ պաշտօններ կ'վարէ։ Բրիտանիոյ աղգայ տէրութիւններուն մէջ իսկ այս տեսակ չնորհներ վայելող հպատակ ժողովուրդ մը դանուած չէ։

Մանաւանդ երբ կ'նկատենք՝ որ այդ կռապաշտ ժողովրդէն քանի անձինք կ'ընդունին Հայոց դաւանութիւնն և Պերմանիոյ տէրութիւն աչք կ'դոյզ ալ բնաւ չենք տարակուսիր Պերմանիոյ Կայսեր առաջարկած յարաբերութեան մասին։

Բայց թէ ինչո՞ւ համար մինչ յարդ Պերմանիոյ կայսեր ղրկած նամակներն անպատասխանի մնացած են. դորա բուն պատճառն մեզմէ գաղտնի և միայն Վեհափառ Կաթուղիկոսն գիտէ։ Բայց ըստ մեր կարծեաց կամ Պերմանիոյ լեզուն պատճառ եղած է՝ զոր Ս. Էջմիածնայ կողմերն գիտցող չկայ, կամ նամակաբերներն իրենց պղերգութեամբ՝ այդ նամակներն Վեհափառ Ս. Հայրապետին ձեռքն չեն հասուցած. վասն զի այս տեսակ կարևոր նամակներ անկարեւոր չէին կրնար դատուիլ. և ասոր ապացոյց են Վեհափառ Ս. Կաթուղիկոսի կողմէն եղած սիրալիր ընդունելութիւն, և խոստումներն։

Բարեյոյս ենք, որ Վեհափառ Ս. Կաթուղիկոսն այս խնդրոյն ծանրութիւնն ու փափկութիւնն նկատողութեան կ'առնու իր խոստացած և ձեռնարկած կարգադրութիւններուն մէջ, և այս յարաբերութեան դործոյն համար կընտրէ առաքինի, բանիբուն, գործունեայ եկեղեցականներ, որպէս զի առաքելութեան վափուկ պաշտօնն անձնուիրաբար կատարեն, և թէ համղիչ ևներքին միութիւն մը դոյացընելու կարող ըլլան և յաջողին ի փառս Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ և ի պարծանս համօրէն Աղգին։

Պատիւ կ'համարինք նա և մեզ Գեր. Տ. Դրիդոր Սրբազանի այցելութեան փափուկ պաշտօնն չնորհաւորել և յաջող արդիւնք մաղթել, որուն կ'վաստկինք և կ'սպասենք ի բոլոր սրտէ։

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐ

(Շարունակութիւն տես թիւ 20)

Աւետաբեր քենին առնելու սկզբունքը պաշտպանելու ու չատագովելու համար բուռն ճիգ մը կ'թափէ եւ այլանդակ ձեռնարկութիւններով մինչեւ իսկ Ս. Գիրքն հակասութեան մէջ կ'դնէ գիտմամբ կամ անգիտութեամբ։

Ամուսնութեան այս տեսակ խնդիրն քննելու եւ պաշտպանելու համար, բաւական չէ միայն Ս. Կրոց վկայութիւններն վեր ի վերոյ դոց ընել եւ դանոնք հետզհետէ չարել՝ ինչպէս ըրած է Աւետարերի պատուելի խմբագիրն. այլ պէտք է այս վկայութեանց խորն թափանցել եւ

դանոնք ըստ օրինի բացատրելու համար, ընդհանուր ազգայ կրօնական եւ քաղաքական պատմութիւններն օգնութեան կոչել, եւ ըստ այնմ դիտողութիւն ընել եւ վճիռ տալ։

Հին օրինաց մէջ ամուսնութեան խընդիրը չատ զեղծումներով պաչարուած եւ մինչեւ իսկ վանդալ ենթարկուած էր, եւ այս զեղծումներն իրենց օրինաւորութիւն ընդունած էին օրէնքէն եւ անոր դործադիր պաշտօնեայներէն։ Ուրեմն ինչպէս կրնանք ամուսնական խնդրոյ մը նպատամբ՝ հին օրինաց վկայութիւններ իրենց անհերքելի փաստ յառաջ քշել, եւ զեղծում մը՝ ուրիչ զեղծումով մը արդարացնել։

Հին օրինաց մէջ մէկը իր կինն առանց պոռնկութեան բանաւոր պատճառի կրնար արձակել, վասն դի Մովսէս յայտնի հրաման տուած էր. իսկ ամուսնութեան Հեղինակն այդ Մովսիսական դրութիւնն դատապարտեց եւ խստիւ արդիլեց եւ երբ այս մասին իրմէն բացատրութիւն պահանջեցին առարկելով իրենց օրէնքն եւ զՄովսէս. համառօտ պատասխան մը տուաւ թէ «Մովսէս վասն խստասրտութեան ձերոյ հրամայեաց արձակել զկանայս ձեր նոցին»։

Ո՛վ դիտէ՝ որ աստիճան դառն հարկի մը մէջ կ'դանուէր Մովսէս. որ պարտաւորած է մինչեւ իսկ ի սկզբանէ սահմանեալ անքակտելի օրէնք մը լուծել եւ անոր դլխովին հակառակ օրէնք մը դնել, այն է առանց բանի պոռնկութեան դիմել արձակելն։ Արդեօք ո՞ր աստիճան է եղեր հրէից խստասրտութիւնն, որ հարկադրիչ օրէնք մը իսկ զանց ընելու ժպրնած են. եւ ասկից բնականապէս կ'հետեւի որ հին օրինաց ճիւղահատարն ըստ հաճոյս հրէից յերիւրած են այն ժամանակի պաշտօնեայներն. զի մի գուցէ հրէից խստասրտութիւնն ըմբռստ դանուի Աստուածային բովանդակ օրինաց եւ աւելի ծայրայեղութեան մղէ ինքզինքը։ Բայց խնդիրն այն չէ, թէ ինչու համար Մովսէս եւ իր յաջորդներն օրինաց մէջ հրէից խստասրտութեան համաձայն վարուեցան. այլ այն թէ ինչու համար կին արձակելն անուելի է. ահա խնդիր մը որ իւր կրօնական եւ քաղաքական կողմերն ունի. եւ մինչեւ որ այս երկու կողմերն հաւասար ի նկատի չառնուի. այլ միայն Մովսէս ատելի ընել, Պօղոս նախ ընել ըսելով, խնդիրն վերջացած չըլլար. այլ աւելի չիմի, աւելի անորոշ եւ տարտամ կերպարանք առնելէն զատ Ս. Գիրքն սուրբ յանիրաւի հակասութեան մէջ դրած կըլլանք։

Ամուսնութեան ամէն դէպքերն՝ եթէ այս կերպով դիտողութեան առնուին. տրակայս չկայ որ ոչ միայն քնի առնելու այլ աւելի ազդակցութեամբ ամուսին մը առնելու վտանգներն ու անպատեհութիւնները դիւրաւ կըմբռնուին, Բայց Աւետարանչաց պատուելի խմբագիրն վտանգակ այս սկզբան համաձայն ամուսնութեան դէպքերուն վրայ ճառելու Ս. Գրոց վկայութիւններով կ'խճողէ իր թերթն եւ խընդրոյն էական մասերն բոլորովին մոռնալ կ'ձդէ, կամ այն տեսակ պատճառներ կուտայ. որ խնդիրն ըստ ինքեան աւելի կը դժուարացնեն։

Մինչեւ որ աստիճան, կ'ըսէ, ազգականաց մէջ ամուսնութիւնը կրնայ օրինաւոր ըլլալ, ասիկայ կախում ունի երբեմն պարագայներէն։ Զոր օրինակ, մինչդեռ երկրի վրայ ամուսնութեան համար ուրիշ մարդիկ չկային բաց ի նախածնողաց զաւկներէն, եղբօր եւ քեռ իրար առնուլ հարկ էր. ուստի եւ օրինաւոր։ Այն ատեն ազգականներու մէջ տեղ խնամութիւն ընելու մասին տեղի չկար այն խըստրութեանց որ հիմա բնական են եւ սովորական։

Ի՞նչ էին այդ պարագաներն եւ ինչ զօրութիւն էր զանոնք ջնջողն.—այս կարեւոր կէտերն որոց մէջ է բնաւ պարզած չէ աւետարեր խնդրոյն բուն պարզութիւնն. նոյնպէս չէ պարզած թէ ի՞նչու նոյն ժամանակ խնամութեան խստութիւններ չկային եւ հիմա բնական ու սովորական եղած են։

Ինքը կառարկէ թէ որովհետեւ մեր նա-

խորդներէն ուրիշ մարդ չկար աչխարհիս վրայ, անոր համար եղբօր քեռ հետ ա-մուսնանալուս սկզբունքն հարկաւոր եւ սովորական էր. եւ ասկից ալ հետեւցնել կուզէ թէ հիմա հարկ չէ եւ անբնական։

Մինչ ուրիշ մարդ չըլալէն կ'հետեւի՞ թէ հարկ էր եւ օրինաւոր, եւ դարձեալ հիմա ուրիշ մարդ ըլլալէն կ'հետեւի թէ հարկ չէ եւ անբնական, ինչպէս կ'ճամարտակէ Աւետաբեր. կրնայ ըսուիլ թէ վասն զի այն ժամանակ ուրիշ մարդ չկար՝ օրինաւոր է, հիմա ուրիշ մարդ կայ, ուրեմն ապօրինաւոր։ Է՛հ, Աւետաբերի իմաստասիրութենէն ասկից աւելին չէր սպասուէր . . ։

Ամուսնութեան խնդիրն ինչպէս ըսինք կրօնական եւ քաղաքական կողմեր ունի. բայց Աւետաբերի յիշեալ փաստն (եթէ փաստ ըսուելու արժանի է) ոչ կրօնական կողմին կ'վերաբերի եւ ոչ քաղաքականին։ Բայց մենք պահ մը ենթադրենք թէ այդ փաստն կրօնական է եւ քնաւ իրմէնց այդ մասին Ս. Գրոց վկայութիւնն չպահանջենք. սակայն այն ժամանակ կրօնական ուրիշ առարկութիւններ ելլնէ մեր դէմ թէ, «եթէ եղբօր իր քրոջն հետ ամուսնանալուս սկզբունքն օրինաւոր ու բնական չէ, ինչու ուրեմն Աստուած մէկ մարդ մը ստեղծելով դոն եղաւ եւ այն մարդուն սերունդն այդ ապօրինաւոր եւ անբնական հարկին մէջ դրաւ»։

Թող Աւետաբեր ասոր պատասխանելու ղբաղի, մենք դառնանք մեր չարունակութեանը։

Շարունակելի
ՇԱՆԹ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԿՐՕՆ· ԺՈՂՈՎՈՑ
ԱԶԳ· ԿԵՊՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Թատրոն զաւեշտական Թերթը իւր 97 և 99 թուոց մէջ դրած էր, թէ եռամուսնութիւն մը կատարուեր է ի Պէչիկթաշ Գեր. Խորէն Սրբազանի ձեռամբ։ Դարձեալ 111 թուոյն մէջ կը դրէր, թէ կրկնամուսնութիւն մը տեղի ունեցեր է ի Միջադիւղ Գեր. Խորէն Սրբազանի հրամանիովը։ Եւ սոյն առթիւ կրօն. ժողովոյ դէմ կը յարձակէր անիրաւ խօսքերով։

Յիշեալ Թերթին խմբագիր Յակովբ Յ. Պարոնեան էֆէնդին կսէցաւ յառաջ բերել կրօն. ժողովոյս և պահանջութեաւ, որ իւր դրածներն ապացուցանէ։ Պարոնեան էֆէնդի խոստովանեցաւ որ խաբուած է իւր տեղեկաբերներէն, և յաւ յայտնելով դրածներուն վրայ՝ Գեր. Խորէն Սրբազանի աչն առաւ ի ներողութիւն, խոստանալով որ անմիջապէս յետոյ կոչումն ընէ իւր վերոյիշեալ հրատարակութեանցը։

Կրօն. ժողովը արդարութեան պարտք կը համարի սոյն Պաշտօնական Յայտարարութեամբ ծանուցանել բարեսէր հասարակութեան ի միամտութիւն, որ

Ա. Պէչիկթաշի մէջ երբէք եռամուսնութիւն մը կատարուած չէ Գեր. Խորէն Սրբազանի ձեռամբ։

Բ. Միջադիւղի մէջ կատարուածը՝ եկեղեցւոյ օրինացը համաձայն օրինաւոր ամուսնութիւն մըն է, որոյ հրամանը արդէն տրուած էր որոշմամբ կրօն. ժողովոյս, և ի ներկայութեան և հաճութեամբ Ամեն. Պատրիարք Սրբազան Հօր, ինչպէս որ ժողովական տետնագրութիւնք կը վկայեն յայտնապէս։

22 մարտ 1875 ԿՆԻՔ

ՄԱՀԱԳՈՅԺ

Բարձրաչնորհ Սրբազան Պատրիարք Հօր Աւագքնազարդ Տիրամայրն՝ յետ երկաթուեաւ հիւանդութեան ուրբաթ օրն իւր մահկանացու կենաց ընթացքն կնքեց ի հասակի 57 ամաց, որոյ յուղարկաւորութեան հանդէսն չաբաթ օրն մնծաւ չքով կատարեցաւ ի Խասփիւղ ի ներկայութեան չորից Սրբազան Եպիսկոպոսաց, 18 Վարդապետաց եւ բազում Փահանայից եւ մեկ քանի հազար ժողովրդեան։

Այս ախուր հանդիսին նաեւ ներկայ էին Ցունաց Գեր. Պատրիարքական Փոխանորդն Զօլաքեան էֆէնտիի հետ եւ Հրէից Րաբունապետն։

Հանդիսն սկսաւ հանգուցելոյն բնակարանէն, եւ երբ Նուսրատ–Շահնազարեան վարժարանի առաջն հասաւ դագաղն, աշակերտներէն մին մի ճառ արտասանեց. յետ որոյ Եկեղեցի տարուելով Ս. Պատարագ մատոյց Արմաշու Վանուց Վանահայր Գեր. Տ. Խորէն Սրբազան Աչըգեան, եւ մի սրտառուչ դամբանական խօսեցաւ Գեր. Տ. Խորէն Սրբազան Նար–Պէյ հանգուցելոյն առաքինի եւ երկիւղած կեանքն յիշատակելով եւ երկնային մխիթարութիւն հայցելով նորա սգազգեաց ընտանեաց։

Յետ աւարտման Ս. Պատարագին նոյն հանդիսիս ներկայացան ազգային մարմինք իր հարց տապանն ամիւսնեցաւ հանգուցելոյն մարմինը։

Աւագքնազարդ Տիրամայրն վարժապետական այն բարեկիրթ, երկիւղած եւ գործոտ մայրերէն էր՝ որ ԱՍՏՈՒԱԾ եւ ԱԶԳ այս երկու պերճական բառերն իրենց իսկական նշանակութեամբն իւր կաթին հետ ջամբած էր իր որդւոց, ա՛յն մայրերէն էր՝ որ կատարեալ Քրիստոնէի մը պատկերն իւր վերայ կ՚կրեր եւ առաւել իւր վարքովն օրինակ հանդիսացած էր իւր որդւոց քան թէ իր խօսքերովն. ա՛յն մայրերէն էր՝ որ կարացեր էր ներչնչել իւր որդւոց սրտին մէջ երկիւղածութեան, ճշմարիտ Աստուածպաշտութեան, առաքինութեան եւ ազգասիրութեան կենսատու սաղմը, ի մի բան ա՛յն մայրերէն էր՝ յորմէ ծնունդ առին Հանճարներ ու Հրաշքներ, յորոց մին՝ այն է Տ. Տ. Ներսէս Սրբազան Աբգ Եալճակոպոս, ամբողջ Թուրքիոյ Հայոցս խնամոտ Հովիւն եւ որդեսէր Հայրն եղած է, եւ որ արժանապէս ամբողջ Ազգին սիրոյն եւ համարման արժանացած է իւր ձիրքերովն եւ խոհական տաղանդովն։

Այսպիսի մայրերու ծնունդ է, որ Ազգին կեանք կուտայ, եւ եթէ իրենք իսկ մնռանկին՝ անմահ են նոքա Ազգին կենաց մէջ իրենց Թոզած կենդանի յիշատակներովն, որք իրենց հաղուագիւտ ձիրքերովն ու խոհուն հանճարովն Ազգին կեանք, փառք ու ոգի են։

Հանդիսիս խմբագրութիւնն իսնարհաբար իւր ցաւակցութիւնն յայտնելով Բարձրաչնորհ Սրբազան Պատրիարք Հօր՝ կրած այս ցաւալի կորուստեան վերայ. կ՚մաղթէ Երկնային հանդիստ առաքինի Տիրամօրն եւ ախուր իւր սգազգեաց որդւոց։

ԱՒԵՏԱԲԵՐ ԵՒ ՍԵՄԷՒ

Թագաւորաց երկրորդ գրքին ԺԶ. գլխոյն մէջ կը կարդանք որ Դաւթի օրով Սաուղի տանը ազգատոհմին Սեմէի անունով չար մարդ մը կար. որ Դաւթի և անոր ծառայներուն դէմ իր ունեցած ատելութիւնը չար կիրքերը յագեցնելու համար՝ ճամբայ դացած ատենին անոնց վրայ քարեր կը նետէր, հող կը ցանէր և անէծքներ կուտար։ Դաւիթ Սեմէին ըրածներուն ձայն չէր հաներ և թէ և Շարուհեան Աբեսսան հրամանկատեց թագաւորին ըսելով թէ «Ա՛յս մեռած շունը ի՞նչու համար իմ տիրոջս թագաւորին անէծք կուտայ, թող տուր ու անոր գլուխը առնեմ». բայց թագաւորը հրաման չտուաւ, ձայն չհանեց։

Նմանապէս բաւական ժամանակէ ի վեր նոր Սեմէի մը եղած «Աւետարբեր» անուամբ, որ իր եղած օրէն ի վեր միշտ բարեպաշտ Քրիստոնէից դէմ «Քարեր» կը նետէ, նախատինքները կը թափէ անոնց վրայ. մանաւանդ Հայաստանեայց Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ դէմ կը պօռայ, կը ճչէ։ հրաւէրներ կը կարդայ, բայց երբեք նայող և պատասխան տուողչկայ, ոչ թէ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ որդւոց մէջ Աբեսսաններ չկան անոր դէմ ելնելու, այլ անոր արժէք տուողչկայ, այդպիսի նախատաշարեալ, խաւար և գծուծ գրչի մը կարեւորութիւն տուողչկայ.

Սակայն կ'երեւի թէ Աւետարբեր տեսնելով որ իր քարոզած ծիրագծ խնամատարութիւններն, նետած քարերն, հանած աղաղակներն չեն աղդեր, իր քովը Կ. Գ. Գաբրիելեան անուամբ մէկն ալ առեր է՝ որ անալյալ և յահեակ ընայելով նախատինքները տեղայ և հայհոյութիւնները արձակէ, բայց մեք կխմայինենք անոր որ այդ Կ. Գ. Գ. երն ալ չեն ղօրեր մեղի ձեռս մը տալու. քանզի այդպիսի Կ. Գաբրիելեաններու դէմ միշտ ունինք չանթեր, որոնց ընորհիւն կայծակները պիտի թօթափենք իրենց դլուխն՝ եթէ չզդաստանան, և թէպէտ Յուլ. 19 երկրդ. թերթին մէջ Աւետարերի ցրդ. թուով հրատարակած Կ. Գ. Գ. յօդուածն իրենց դլուխին յեղաշրջեցինք. սակայն տակաւին օրհասականճի դեր կընեն՝ թէ և այդպիսի խեղճ և անխոհեմ դրչի մ'ալ բնաւ կարեւորութիւն չենք տար։

Շանթ

ՈՂ. ԿՈՐՍԱՆ ՆՈՐԱԴԱՆԴՆԵՐՆ

. . . Եղբայր ի Քրիստոս

Այս օրերս Վիտակայ 141րդ. թուոյն մէջ «Հայրենիքին պատասխան» յօդուածի մը կարդացի։ Ես պիտի չխօսիմ հոս յօդուածին բուն նիւթին նկատմամբ, վասն զի կարդացած չեմ թէ Հայրենիք ինչ հրատարակում ըրած է Տերոյեանցի եւ Բողոքականաց վրայով, այլ նպատակս է՝ վերյիշեալ յօդուածագրոյն՝ բողոքականները ջատագովելու մտօք ըսած սա խօսքը, թէ, «Բողոքականք խեղճ եւ դիւրախաբ մարդիկ չեն փնտռեր իրենց թակարդը ձդելու համար» հերքել, վորձառական իրողութեամբ։

Նախ սա կը հարցնեմ թէ՝ կրնայ ցուցուիլ անձ մի՝ որ Բողոքական եղած լինի, առանց նիւթական նկատմանց, մի միայն անձնական համոզմամբ։ — Իմ տեսածներս ու լսածներս կը վկայեն իրաւամբ թէ «ոչ բնաւ». զորօրինակ ասկէ առաջ Պաֆրա

էլ, տեսայ, այո, որ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ անդամներէն ոմանք յարած են ի Բողոքականութիւն, սակայն մը մասը. — այն որ իւր կրօնից վրայ արդէն գաղափար մը չունի։ Բնական է հարկաւ որ մարդ մը երբ բանի մը վրայ արդէն գաղափար մը չունի, ինչ ալ որ ըսուի՝ իսկոյն պիտի համոզուի։ Ահա այս կարգէն էին նաեւ ի Բողոքականութիւն յարող Պաֆրայի ազգայինք, զորս ի ծոց Ս. Եկեղեցւոյ վերադարձնելու համար բաւական եղաւ ամենավսեմ ճշմարտութեան վրայով արտասանուած քանի մը խօսքեր, որուն Բողոքականք իսկ ներկայ դանուեցան քահնից։ Հիմա վերոյին կը հարցնեմ նոյն յօդուածադրին թէ՝ Պաֆրայի մէջ բնակող քարոզիչը իրեն ցուցած բողոքականաց կարգէն չէ, որը, ըստ իւր կարծեաց «խեղճեր ու դիւրախաբներ չեն վիտուեր» եղեր. ինչու համար լրագիր եւ այլ եւ այլ բողոքականաց գրքեր բռնի կուտայ ու կսխալէ որ կարդան, վերջապէս ինչու այսպիսիները կը ջանայ որսալ, որով դժբաղդաբար սուտ կը հանէ նոյն յօդուածադրին խօսքը։ Անոնց ես ականատես եղայ, իսկ հաւատարիմ աղբիւրէ առած տեղեկութեանցս նայելով, ճիշդ նոյն բանները տեղի կունենան նաեւ Փէօրրիւյի մէջ. հոս տեղի ունեցած սա դէպքն ալ կարի զարմանալի է. — Փէօրրիւյի երկու Հայք օր մը կուզեն դիտել Բողոքականաց հաղորդութեան խորհրդոյ արարողութիւնը. ուստի կերթան ի ժողովարան եւ կը տեսնեն որ քարոզիչը ժողովրդեան կը ներկայացնէ Հացն ու Գինին եւ այնպիսի վայելուչ խօսքերով կը ճառէ նոյն խորհրդոյ գերազանցութեանը վրայ, որ ժողովուրդը կը սարսափի, վերջապէս քանի մը անձինք ահ ու դողով կը մատնակցին Հացին ու Գինիին (ըստ բողոքականաց մոլար վարդապետութեան), նախապէս նոցա նկատմամբ ժողովրդեան կողմէն բարի վկայութիւններ տրուելով։ Աւժէն ոք կը ցրուի, բայց նոյն երկու ազգայինք եաեւ մնալով զարմանօք կը տեսնեն որ քարոզիչը՝ իւր դերազանց եւ դժուարամատչելի ցուցած հացին աւելորդն առնելով փողոցը կը նետէ(1)...։

Երկրորդ՝ ըսած է նոյն յօդուածադիրը թէ, «Մեր տեսութիւնն այն է թէ՝ Աւետարանին հզօր լոյսին առաջքը ամէն զօրութիւն կը նուաճի» եւլն։

Այսի չատ ուժդ է՝. սակայն Բողոքականք երբ վկայեն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ որդւոց դէմ, պիտի յաջողին արդեօք իրենց Աւետարանի լուսով խորտակել անոնց զօրութիւնը, անանց կըսեմ, որը իրենց պէս նոյն Աւետարանը կը կրկնի իրենց ձեռքին վրայ եւ Խաչ մ'իրենց ուսոց վրայ, պիտի կրնան արդեօք ըսել թէ՝ մեր Քրիստոսը պիտի յաղթէ դանոնք, վերջապէս պիտի յանդգնին Աւետարանի դէմ Աւետարանով մարտնչիլ, որով եւ յանդիման բաժանում դնել Աստուածութեան մէջ, որովհետեւ այսօրինակ հակաքրիստոնէական ընթացքէ մը այս միայն կը հետեւի։

Գնացէք, բողոքականք, գնացէք, նախ ձեր կամակորութիւնը խորտակեցէք Աւետարանին զօրութեամբը, եւ ապա ուրիշները հոգացէք, գնացէք, կը կրկնեմ, գնացէք, գէթ Հայոց չափ ճանչցէք նոքա զօրութիւնը, եւ հոգ տարէք գոնէ՝ որ մի եւ նոյն տպարանի մէջ, տարբեր խօսքեր պարունակող երկու Աւետարաններ չտպէք, ինչպէս որ տեսայ աչքովս, Պաֆրայի մէջ(2)։

Գալով իմ սիրելի ազգայնոցը ի բողոքականութիւն յարելուն, ուրիշ պատճառ չեմ կրնար գտնել, բայց եթէ մեր Եկեղեցականաց չատերուն անփութութիւնը։

Աչխատիլ պէտք է, աչխատիլ, որ բացուի ժողովրդեան աչքը, ճանչնայ ճըշ-

(1) Այս պարագան անհաւատալի կը թուի մեզ։ Ս. Խ.

(2) Այս յիշած աւետարաններս տաճկ. լեզուաւ դրուած լինելով, «կին դու, ինչ կայ իմ եւ քո» խօսքը միոյն մէջ թարգմանուած է այսպէս «Գարը պէնիմ իլէ նէ իշին վար» իսկ միւսոյն մէջ «պէնիմ իլէ սէնին մապէյնիմիզսէ նէ վար տըր»։

մարտութիւնը, եւ առիթն համոզիչ խօսքերէ չ'թուներուն. այս է միայն դարմանը. — ճանչցուր նոյնպէս դոհարը, որ ապակիին իրրեւ գոհար չ'կրնէ: Այս նուիրական պաշտօնն ալ կղերինն է, եւ ոչ այլ ոեւէք: Կը կարդամք Փունջի մէջ թէ Անդղիացի Եպիսկոպոս մը ներսաղէմ երթալով կրօնական քննութիւններ կընէ, եւ Հայաստանեայց կրօնին եւ նորա ճշմարտութեանց վրայ իւր գոհունակութիւնը եւ զարմանքը յայտնելով, ափսոսացեր է իրենց ցարդ ունեցած սխալ կարծեաց վրայ, Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ կրօնին նկատմամբ: Ասկէ զատ ուրիշ մը չէ՞ Ամերիկացի քանի մը միսիոնարաց բերնէն լսուած է թէ՝ իրենքեւ ոչ մէկ տաեն չեն հաճիր որ՝ Հայ-բողոքականաց մէջօրհաս որսացուին Աւետարանին պատկառ կացող Քրիստոնեայք, եւ սակայն իրաց այս վիճակին մէջ, զարձեալ չեն դադրիր նոքա, անյագ բաղձանք մ'ունենին Հայը պառակտելու. իսկ մենք, ինչո՞ւ չենք սթափեցներ հօտը, որ զգուշանայ գայլէն, եթէ կարող չենք չըջել համայն աշխարհ եւ կրօնին ճշմարտութիւնն ընդհանրացնել անհատատից մէջ. զէթ փութանք որ մեզմէ որս չ'յափշտակուի. ո՛հ, ինչ ահեղի կորուստ, ո՛րոյ դէմ անտարբեր են այն սիրտեր՝ որք կրօնի եւ ազգութեան նախանձախնդիր եռանդեամբ պէտք էին վառել: Ե՛լ, Հայ կղեր, ե՛լ, չըլլէ այսր անդր, չըլլէ Հայաստանի խորերը, լուսաւորէ միաքերն, պահպանէ զանոնք Ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյ պատսպարիչ փարախին մէջ որ չըլլայ թէ « Մազ մի կորսուի ընորա գլուխէն »:

Կը խնդրեմ, Գերաչնորհ եղբայր, որ ներկայիս համար էջ մը զոհել բարեհաճիք Ձեր պատուական « Լոյս » Հանդիսին մէջ, յաւելլով նաեւ Ձեր աչալուրջ դիտողութիւնը:

Մնամ Անձնուէր Աղբիս
ՊՕՂՈՍ Վ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ

19 Մարտ 1875
ի Սամսուն

Ա. Հաւատարիմ Նուպար-Շահնազարեան Աղդ. Վարժարանի աշակերտներէն Թրակացի Պ. Գէորգ Պէքարեանի խօսած դամբանական ճառն՝ ի հանդիսաւոր յուղարկաւորութեան Առաքինազարդ Էլմաս Տիկնոջ Վարժապետեանի.

Ո՛վ դու Մայրդ Աղնուական.

Բարձրացուր քու վեհ ճակատդ գաղիդ մէջ եւ ակնարկ մ'արձակէ ամբողջ ժողովրդեան վրայ՝ որ այսօր ցաւ ի սիրտ քու մահուան տխուր հանդէսը կը բաղձայ չզեղացնել:

Դո՛ւ յուշարարդ մահկանացուաց, միթէ՞ այդ խորհրդաւոր լռութեամբդ Նախախնամող Արարչին անդառնալի վճիռը կուզես իյուշ ածել, միթէ՞ յոգնած աչերդ խփած յաւիտենականութեան կամարը կուզես դիտել, արքայական կեանք կուզես վարել:

Ա՛հ, դնա՛, դնա՛, բաղձանքդ արդար է, մի՛ ալ վարանիր, քու բոլոր մայրական պաշտամունքդ կատարած ես, քու մահդ դքեզ աշխարհային եւ երկնային յաւիտենական փառաց գիտէ պսակել, անմահ է քու անունդ, դի աշխարհս կը պահանջայ այսօր քու հանճարեղ զաւակներովդ, եւ կ'օրհնէ անդադար այն մայրը՝ որ ժրաջան ոգւով իւր զաւակունքը Աղգութեան եւ միայն Աղգութեան կարեւոր անհատները պատրաստելու ղբաղած է, կ'օրհնէ այն Աղգասէր մայրը՝ որ ջանացեր է իւր սպառմամբը Աղգութեան երջանկութիւնը յարդարել, կ'օրհնէ այն մայրը՝ որ չզլանալով իւր զաւակաց սիրտանի կրթութիւնները դոհ կ'ապրի, եւ ի բարոյական դասս ընդհանուր Հայ Մարց գոհ ալ կը մնանի: Եւ դիտցիր՝ որ քեզ նման մայրերուն կորստեան վրայ Աղգը միշտ կ'ողբայ եւ պիտի ողբայ:

29 Մարտ 1875 ԳԷՈՐԳ ՊԷՔԱՐԵԱՆ
ի Խասգիւղ Ռուսոսպոցի

ՆԱՄԱԿ
ԱՅՍՏԷՖԱՆՕՅԻ ԱԶԳԱՅՆՈՅ

. . . Խմբագիր

Դիւղիս Ազգային վարժարանը երկար առեն է ի վեր այնպիսի դիրութեան և կարեկցութեան արժանի վիճակ մ'ունի, որոյ նկարագրութիւնը չըսեմք անհնարին, այլ դըժուարին է, և ղայուն սիրտ մը արդարեւ չի կրնար լսել ըզայն առանց մի քանի կաթիլ արտասր թափելու:

Յաւ ի սիրտ կը տեսնէինք՝ որ ազգային մանկունք իրենց դայթ ի դայթ քայլերն թաղիս յունաց վարժարանը կուղղէին տխուր դիմօք և խեղճուկ նայուածք մ'արձակելով իրենց բնիկ կրթավայրին վրայ, ղոր մեզ կարի ծանր էր տեսնել:

Բայց սա աւուրցս մէջ՝ ի մեծ ուրախութիւն սրտի համայն դիւղացւոցս կիմանամք՝ որ դիւղիս երեւելի Ազգայինք այն է Տատեան վսեմ. Արաքել և Պօղոս պէյ և Մեծ. Լեւոն Էֆէնտի վարժարանին սոյն ազէկաուր ընթացքն ի նկատի առնլով բարեհաճեր են բարեկարգութեան կարեւոր եղած դարմաններուն վրայ խորհըրդակցիլ, և յոյս մեծ ունիմք որ յիշեալ մեծանուն և ազգասէր անձինք իրենց այս խորհրդակցութիւնն արդիւնաւորել կը յօժարին ի փառս յառաջադիմութեան թշուառ մանկտւոյն դիւղիս:

Վասն որոյ մեր խորին չնորհակալեաց և երախտադիտութեան հաւաստիքն կանխաւ նոցա այս աղգասիրական բարերարութեան նուիրելով հանդերձ՝ խնդրեմք . . . խմբագիր, որ բարեհաճիք ներկայս ձեր պատուական հանդիսին մէջ զետեղել ի լուր ընդհանուր աղգայնոց:

26 Մարտ 1875

Այտտէֆտանօ

(Սպորտբրոնէ)

ԸՆԴԱՐՁԱԿ
ՀԱՆՐԱՀԱՇԻՒ ԿԱՄ ԳՐԱՀԱՇԻՒ

Ի ԳՐԻԳՈՐ Յ. ԹՐՆԿՐԵԱՆԷ

ՎԱՂԵՄԻ ԱՇԱԿԵՐՏ

Ս. ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ի ԽԱՍԳԻՒՂ

ՀԱՏՈՐ Ա.

Այս ուսումնական գործն որ չորս հատորի բաժնուած է, Ազգային վարժարանաց յարմարագոյն դասագիրք մ'է:

Այս գործոյն՝ գեղեցիկ ոճը, մաքուր աշխարհիկ լեզուն, կանոններուն համառօտութիւնն ու բացայայտութիւնն, և օրինակաց պարզութիւնն ուսանողաց մեծ դիւրութիւն կընծայեն:

Քալայոյս ենք՝ որ մեր Ազգային վարժարաններն այս դասագիրքն գործածելով թէ քիչ միջոցի մէջ մեծ օգուտ մը կ'քաղեն և թէ հեղինակը քաջալերած կըլլան:

Կ'գտնուի ամեն հայ գրավաճառաց քով:

ՏԻՐ—ՆՄԱՆԱԳԻՐ
ՀՄԱՅԵԱԿ Ե. Վ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ
Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՍԱՄՈՒԷԼ Ղ. ՊԱՐՏԻԶԱՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐՔ
ՐԻԶԱ ՓԱՇԱ ԽԱՆ ԹԻՒ 33

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Խորհուրդք Քրիստոնէական Ս. Պօճնի Ե. Րդ վերջին օծումն կամ այցելութիւն ի վերայ հիւանդացդ.
2. Կոտորած եւ մահ վարդանայ Մամիկոնէի ի դաշտին Շաւարշան.
3. Ընկերական աշխարհ եւ իւրական սեռի պարտականութիւնք.
4. Հայք Պրուսիոյ.
5. Ամուսնութեան խնդիր.
6. Պաշտօնական ծանուցումն Պօճնական ժողովոյ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան.
7. Մահագոյժ.
8. Աւետարեր եւ Սեմէի.
9. Ո՞վ կորան Նորազանդներն.
10. Դամբանական ճառ.
11. Նամակ Ա. յատէֆանոյն տղայոյց.

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱԿՆ
ԱՂԹԱՄԱՔ
ԱՄԱՍԻԱ
ԱՆԴՐԻԱՆՈՒՊՕԼ Գեր. Գրիգոր Սրբ. Դերձակեան
ԱՏԱՆԱ
ԱՐԱԲԿԵՐ
ԱՂԵՓՍԱՆԴՐԱՊՕԼ Արժ. Տ. Յովհաննէս Ա.ապ Քահ. Կոստանդեանց
ԲԱԲԵՐԴ Արժ. Պօղոս Ծ. Վ. Նալբանեան
ԲԱԼՈՒ
ԲԱՂԷՇ Արժ. Ստեփան Ծ. Վ. Արզումանեան.
ԳԱՀԻՐԷ
ԳԱՂԱՏԻԱ
Ս. ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ Գեր. Տ. Մեսրոպ Եպս. Մուրատեան
Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ
ԵՐԶՆԿԱՅ Գեր. Տ. Գրիգորիս Ծ. Վ. Այնաբեան
ԶՄԻՒՌՆԻԱ Յովհաննէս Եփեսոյ Միրզա Վանանցեցի
ԹՐԱԿԻԱ Մանուկ Եփ. Ց. Պեզիրճեանց
ԽԱՐԲԵՐԴ Արժ. Տ. Մեսրոպ Քահանայ Էմինեան
ԿԱՐԻՆ Գեորգ Եփեսոյ Զիլինկիրեան
ԿԱՐՍ Գեր. Տ. Տիմոթիոս Ծ. Վ. Սափրիչեան
ԿԵՍԱՐԻԱ
ԿՈՒՏԻՆԱ
ՃԱՆԻԿ Գեր. Արիստակես Վ. Տ. Սարգիսեան
ՄԱԼԱԹԻԱ
ՄՈՒՇ Գեր. Մամբրէ Սրբազան Մամիկոնեան
ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ Արժ. Տ. Մեսրոպ Քահ. Ճեճեճեան
ՊԱՆՏՄԱ Գեր. Տ. Մատթէոս Ծ. Վ. Իզմիրլեանց
ՊՈՆՏՈՍ Գեր. Տ. Մատթէոս Ծ. Վ. Նազարեանց
ՊՐՈՒՍԱ Արժ. Տ. Արիստակես Ծ. Վ. Վանքիան
ՋՄՇԿԵԶԷԿ
ՍԵԲԱՍՏԻԱ Գեր. Տ. Պետրոս Ծ. Վարդ.
ՍԻՍ
ՎԱՆ
ՎԱՌՆԱ Արժ. Տ. Յարութիւն Վարդ.
ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏ Գեր. Տ. Փիլիպպոս Ծ. Վ.
ՏԻՎՐԻԿ Արժ. Տ. Թեոդորոս Ծ. Վ. Տիվրիկլեան

ԳԻՆԲ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆԽԻԿ ՀԱՏՈՒՑԱՆԵԼԻ

Կ. ՊՕԼՍՈՑ ՀԱՄԱՐ Տարեկան — Երկաթուկես Մեհլիտ
ԳԱԻԱՌԱՑ » Թղթատարի ծախքն մեր վրայ ընդունելով — Երեք »
ԳԻՆ ՄԻՈՑ ՏԵՏՐԱԿԻՆ — Երեք դահեկան

Խմբագրութեան վերաբերեալ ամեն նամակ պէտք է ուղղել

Առ Տէր–Խմբագիր Հմայեակ Ծ. Վ. Դիմաքսեան

Ազգ. Վարժարանն Նեճի Գափուի :

Անվճար նամակ կամ ծրար չընդունուիր